

VERENIGING
Vrienden
van
Sonsbeek

Infobulletin Parken Sonsbeek, Zijpendaal en Gulden Bodem

Zomer 2005, jaargang 17, nummer 2

Kansenlijst

In september vorig jaar kreeg Bezoekerscentrum Sonsbeek te horen op de 'kansenlijst' te staan voor de bezuinigingsoperatie van de Gemeente Arnhem. In eerste instantie klinkt dat heel positief, we zijn inderdaad een kans. Een kans voor de Arnhem om zich als parkenstad te profileren en de rol die het Bezoekerscentrum daarin speelt.

De harde werkelijkheid was echter dat ons bezoekerscentrum op de lijst stond van bezuinigingskansen. We waren op dat moment net zo kwetsbaar als iedere andere organisatie die van gemeentelijke subsidie afhankelijk is. Ons voortbestaan is blijkaar niet zo vanzelfsprekend als we denken. Twijfel over ons bestaansrecht en onrust over de toekomst sloegen toe.

In een B&W-vergadering werd de 'kansenlijst' besproken en onze organisatie werd van die lijst gehaald. B&W zien het Bezoekerscentrum dus inderdaad als een kans voor de gemeente Arnhem. We hebben de afgelopen jaren belangrijke activiteiten georganiseerd en ook de inzet van de vele vrijwilligers, ook van de Vrienden van Sonsbeek, wordt door B&W gewaardeerd.

Wat een opluchting en een stimulans om op de ingeslagen weg door te gaan. Bezoekerscentrum Sonsbeek ontwikkelt zich als hét informatiecentrum voor de natuur in Arnhem en park Sonsbeek in het bijzonder. We vervullen daarmee een belangrijke rol voor een stad die als Cultuur- en Parkenstad op de kaart wil blijven.

Jeroen Voskuilen

VERENIGING
Vrienden
van
Sonsbeek

De Vereniging Vrienden van Sonsbeek wil een klankbord zijn voor de bezoekers van de monumentale parken en voor de eigenaar van de parken, de Gemeente Arnhem. Het doel van de Vereniging is in woord en daad mee te werken aan de instandhouding en verfraaiing van de parken Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem. De Vereniging Vrienden van Sonsbeek ondersteunt het Bezoekerscentrum Sonsbeek financieel met een vaste bijdrage per lid.

De contributie per lid bedraagt per jaar: voor particulieren € 12,50, voor verenigingen € 35,- voor bedrijven € 50,-; Bankrekeningnummer: 40 63 33 505 t.n.v. Vrienden van Sonsbeek.

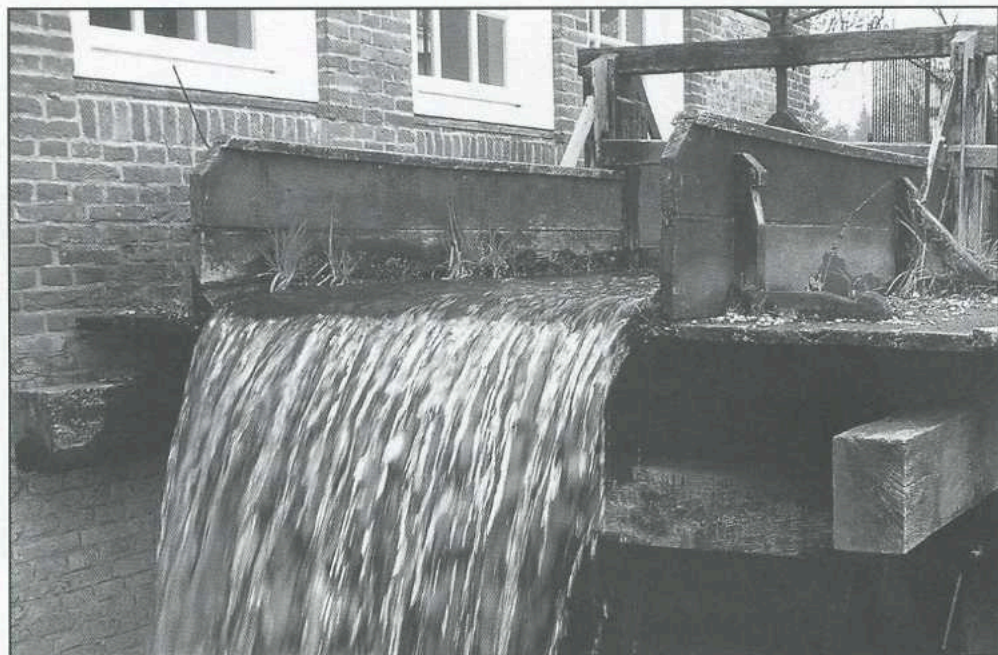
Bestuur Vereniging Vrienden van Sonsbeek:
Hendrik Broekhuizen (voorzitter) tel. 4426212,
Luuk Broer (secretaris) tel. 4424956,
Kees Hoogendijk (penningmeester) tel. 4458408,
Loes Prakke (ledenadm/promotie) tel. 4433495,
Tjada van den Eelaart-de Sitter (schouw/gidsen) tel. 4455098. Adviseurs: Joop Morsink (historie), Jeroen Glissenaar (Stadsbeheer), Jeroen Voskuilen (Bezoekerscentrum).

BEZOEKERSCENTRUM SONSBEEK

De Stichting Bezoekerscentrum Sonsbeek wil bezoekers bewust maken van de mooie groene kanten van Arnhem. Dit gebeurt door het organiseren van tentoonstellingen, excursies en evenementen. Het bezoekerscentrum levert informatie over de parken Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem en het is een goed startpunt bij een bezoek aan de parken. Website: www.bezoekerscentrumsonsbeek.nl

Bestuur Stichting Bezoekerscentrum Sonsbeek:
Jan Vierdag (voorzitter) tel. 4437279,
Bart Beukema (secretaris),
Marijke de Bruïne (penningmeester),
Jaap Nieuwenhuis,
Aaltje Koopman en
Leo van der Meer.

Secretariaat/ledenadministratie:
Vereniging Vrienden van Sonsbeek per adres Bezoekerscentrum Sonsbeek, Zypendaalseweg 24a, 6814CL Arnhem, Telefoon: 4450660,
Email: info@parksonsbeek.nl
Website: www.parksonsbeek.nl

Deze foto, in het Stralhoekje, want niet alles loopt goed in Sonsbeek: Het waterrad van de Begijnemolen zou hersteld worden en in het Watermuseum een educatieve installatie aandrijven. Maar het water loopt er nog steeds vergeefs voorbij. Het waterrad verkommert achter de molen. Het geld is kennelijk op.

Foto omslag: de spectaculaire ballonvaart op de Grote Weide op 5 mei 2005. Foto: Foukje Broer.

Molen met vele namen

op safari met de parkbeheerder

Op basis van de gegevens uit het dossier van Joop Morsink hebben we in vorige nummers van uitgebreid stilgestaan bij de geschiedenis van de St. Jansmolen en de Prüermolen, respectievelijk de eerste en tweede molen aan de Jansbeek, gezien vanaf de stadsmuren. De derde molen aan de beek is de Witte Watermolen en de vierde molen is de Agnieten- of Begijnmolen. Over deze twee molens zijn boekjes geschreven die verkrijgbaar zijn bij Bezoekerscentrum Sonsbeek en bij het Watermuseum. Vandaar dat we deze molens overslaan en meteen doorgaan naar de vijfde molen langs de beek: de Sonsbekermolen.

De Sonsbekermolen heeft vermoedelijk gestaan tegenover het huidige Sonsbeekpaviljoen op de plek van de Kleine Waterval. Deze watermolen is het eerst bekend in 1470 als korenwatermolen van Garselis van Aller. In 1518 zijn Floris van der Erve en zijn vrouw Aleid eigenaar en later Hendrik de Groeff erfvoogd van Erckelents, rentmeester van Gelre en hofmeester van Hertog Karel van Gelre. Hendrik de Groeff ruilt in 1524 'sulcken erff, als hij liggende had in den schependom van Arnhem buten St. Johanspoort bij Emaus, te weten huys ende hofstat, geheeten Groenestein met watermolen, die Floris van der Erve toehoort...' met Karel van Egmond, hertog van Gelre tegen de Hof te Staveren, in het ambt en kerspel Ermelo op de Veluwe. In 1533 koopt Karel van Gelre van zijn barbier Herman van Botzeel, de Loipeureberg naast Hulkestein. In ruil daarvoor kreeg Van Botzeel de aan de Jansbeek gelegen watermolen met erf. Hierna heeft de watermolen enige tijd de naam 'Barbiersmolen' gehad.

Karel van Gelre laat op de helling van de Hartjesberg, ten oosten van de St. Jansbeek een wijngaard aanleggen. Het klimaat en de grondsoort zijn echter voor de wijnbouw niet geschikt, zodat over het resultaat niets meer terug te vinden is. Of het om deze reden is, dat Hertog Karel deze bezitting ruilt tegen het land op de Clingelbeek, is niet bekend. Ook in 1538 ruilt Hertog Karel van Gelre weer eens. Het is in die tijd heel gewoon bezittingen tegen elkaar te ruilen. Deze keer ruilt hij met Herman van Botzeel een kamer ter grootte van drie binten in zijn huis het 'Gulden Spicker' tegen een 'kampke' (= stukje grond) bij de St. Agnieten-Begijnmolen.

In 1565 verkopen barbier Frederik van Botzeel en zijn vrouw Margaretha de 'Barbiersmolen' aan Lodewijk Bruininx en Alijt van Presikhave. Aangezien Bruininx vrij lang in het bezit van de watermolen is geweest, is deze later naar hem genoemd en draagt de naam van 'Bruininx-korenwatermolen'. Vanaf 1592 is Gerrit Alisleger er molenaar. Suffredus Sixtius, de volgende eigenaar van de Bruininx-molen, verbindt in 1636 aan zijn bezit een lijfrente, die hij uitkeert aan zijn moeder Anna van Sonsbeek, de weduwe van Volquart Sixtius. Anna van Sonsbeek is eigenares van het eerste Huis Sonsbeek met erf tegenover het Cranevelt Spyker en het land bij de watermolen dichtbij haar huis. Op de Sonsbekermolen wordt in 1641 behalve graan ook run gemalen voor de leerlooierijen. Omdat er zowel graan als run wordt gemalen, heeft de Sonsbekermolen vermoedelijk twee waterraden gehad.

Op 26 juni 1649 verkoopt Suffredus Sixtius de Sonsbekermolen aan jonkheer Hendrik van Eck tot Medler. Het eigendom van de watermolen en de omliggende landen raakt in 1688 sterk verdeeld doordat één vierde deel eigendom wordt van Markels tot Deventer. Uit de archieven blijkt dat Nicolaas Vorster en Catharina Geertrud van Leenholt op 12 augustus 1718

de watermolen kopen voor een bedrag van 6.600 gulden van de weduwe Muys en de familie Snabelius. Het is dan een watermolen die eikenschors tot run maalt. Vermoedelijk heeft Nicolaas Vorster er direct na de aankoop een papiermolen van gemaakt. Later, in 1737 is Vorster namelijk ook eigenaar van de papiermolen van Naberman, de vijfde en laatste watermolen vanaf de stadsmuur. Nicolaas Vorster, die zich ook 'Papier en boekverkoper' noemt, maar tevens rentmeester van de stad Arnhem is, maakt uitsluitend privé-drukwerk. Hij overlijdt op 15 september 1761.

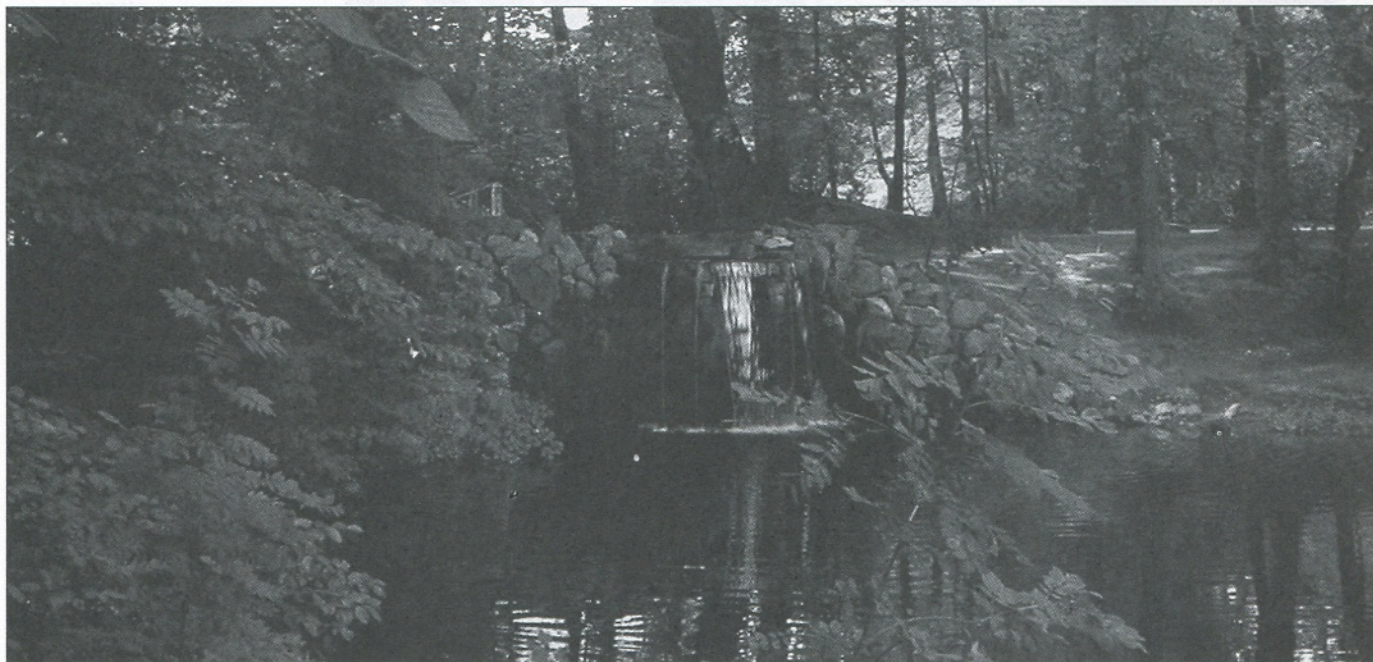
Daarna komt op 7 juli 1767 de predikant Gabriel de Normandie in het bezit van de Sonsbekermolen en het landgoed voor een bedrag van 13.200 gulden. De Normandie overlijdt op 17 juli 1778. Zijn weduwe verkoopt als eigenares van 'de buitenplaats van oudst genaamd de Bruininx- of Sonsbekermolen ook wel Sonsbekermeul of waterpapiermolen op de Jansbeek geheten' de watermolen aan burgemeester Gerard Pronck. Ongeveer twintig jaar is Pronck eigenaar van de Sonsbekermolen. Zijn zoon, mr.I.Pronck, verkoopt op 17 augustus 1797 alle goederen aan Elisabeth Gertruy Schel-

tus, de echtgenote van mr.S.C.Nederburgh. Nederburgh werkt dan in Indië als - laatste - commissaris-generaal van de VOC. Na de opheffing van de VOC keert Nederburgh in 1800 uit de Oost terug en hij gaat wonen in het nieuwe buitenhuis dat zijn vrouw heeft laten bouwen tegenover de Sonsbekermolen. Een eeuw later wordt dit buitenhuis de Theeschenerij van het dan gemeentelijke park Sonsbeek.

Nederburgh is ongeveer negen jaar bezitter van de Sonsbekermolen. In 1806 verkoopt hij de watermolen aan baron Theodorus de Smeth, heer van Deurne en Liesse. In datzelfde jaar koopt De Smeth ook de Gelderse molen bij de Grote Waterval, de vierde watermolen gerekend vanaf de stadsmuur. Vier jaar later koopt hij ook de Witte Watermolen en de Prümmermolen. De Smeth verkoopt in 1821 de Sonsbekermolen vermoedelijk gelijktijdig met de Gelderse molen aan Hendrik Jan Carl Jacob baron van Heeckeren van Enghuizen. Van Heeckeren heeft in 1823 de Sonsbekermolen laten slopen. Als laatste papiermulder heeft A.van de Toorn er zijn oude handwerk uitgeoefend.

Jos Diender

De Sonsbekermolen stond vermoedelijk ten zuiden van de Kleine Waterval, tegenover het huidige Sonsbeekpaviljoen

Nieuws uit bos en park op safari met de parkbeheerder

Op het moment dat ik dit artikel schrijf, is het nog geen zomer. Toch hebben zich in het Sonsbeekpark al enkele zomerse topweekends voorgedaan. Vooral de zondag na Koninginnedag was een topper; het park was plezierig vol en overal rook het naar zonnebrandolie. Laten we hopen dat het komende zomerseizoen net zo gezellig wordt als het vorige.

Mond en klauwzeer in Sonsbeek? In de vroege ochtend van vrijdag 1 april jl., hoorde Jeroen Glissenaar, de parkbeheerder, enig rumoer in het park. Hij besteedde daar verder geen aandacht aan, totdat hij rond 7.00 uur werd gebeld met de mededeling dat het park was afgezet in verband met mond- en klauwzeer. Even later belde de politie ook al. Het hele park bleek te zijn omheind en er hingen overal originele bordjes met de melding van mond- en klauwzeer. Ook hingen er brieven van het 'Ministerie van Fauna-beheer' waarin een telefoonnummer vermeld werd. Het bleek van een ouder echtpaar te zijn dat van niets wist. Jeroen zag meteen dat het ging om een 1 aprilgrap. De grap viel niet in goede aarde. Diverse mensen die in het park hadden gelopen, maakten zich ongerust. Zo dacht iemand dat hij zijn hond moest laten afmaken omdat die mogelijk besmet zou zijn. En er zijn nog steeds veel mensen die met verdriet terugdenken aan de ruimingen van een aantal jaren geleden. De conclusie van Jeroen en van mij is dat de grap ongepast was.

Onderhoud

Na dat oordeel beginnen wij aan onze rondrit op zoek naar nieuws. De 'struikelhekjes' bij het Sonsbeekpaviljoen doen hun werk. De parkeeroverlast vindt voortaan buiten, en niet binnen het park plaats. Het onderhoud aan de gazons is gestart. Ze worden 25 maal per jaar gemaaid en een aantal maairondes zijn al gebeurd. Naast de gazons, worden ook de weiden gemaaid, maar dit gebeurt minder frequent. Zo worden de 'bleekweiden', grenzend aan de weiden van het Watermuseum, twee maal per jaar aangepakt. Vroeger werden op deze weiden lakens gespreid. De lakens werden bol gespannen, zodat het water er af stroomde in een gootje. De zon bleekte de 'droge' lakens echt wit.

De Grote Weide wordt binnenkort gemaaid. Het gras wordt afgevoerd en daarna kunnen de koeien, waaronder de Lakenvelders, de wei in. De vlotconcerten zijn weer begonnen. In de vijver zwemmen veel eendjes met jongen. Verder doet vooral de groep Nijlganzen het goed. De verwachting is dat alle jonkies in goede gezondheid zullen opgroeien. Het kunstwerk van Peter Santino, de grasheuvel, heeft een opknapbeurt ondergaan. Er is een nieuwe ingang en het gras is strak gemaaid. In combinatie met een oude aangrenzende volkstuin, die als bloementuin fungeerde, wordt een soort 'ontdekplek' gecreëerd, ook wel 'beleef-natuur' genoemd. Kinderen kunnen hier door kleine paadjes lopen, bramen plukken en verstoppertje spelen. In de achterliggende periode zijn ook de 'boefjes' - jongeren die door de rechter een taakstraf opgelegd kregen - weer druk in de weer geweest. Ze hebben goten schoongemaakt en zwervehout weggehaald.

Op diverse plaatsen tussen de Ronde Weide en de Apeldoornseweg, zijn paden opgehoogd met leemgrind. Regenwater blijft nu niet meer in plassen op het pad staan, maar stroomt het park

in. Op het basketbalveld is Oostpool druk het theater aan het installeren. Nog een paar weken repeteren en het spektakel kan van start. Als u dit leest zullen de eerste voorstellingen wel voorbij zijn. In de hertenkamp wordt het binnenkort druk. De zwangere vrouwtjes gaan bevallen. Misschien zijn er inmiddels hertjes geboren. De mannetjes hebben hun gewei afgestoten. Het aangroeien van het nieuwe, grotere, gewei gebeurt vrij snel. In het begin zit er een donzen huid om het gewei waar veel bloedvaatjes doorheen lopen, die nodig zijn om het gewei in zo'n vaart te laten groeien. Aan het eind van de zomer laat de huid los. Dat is wel prettig voor de herten, want de huid veroorzaakt dan een nare jeuk.

Vanuit een ballon boven de Karpervijver.
Foto: Jeroen Glisenaar

We zijn rond met onze tour. We realiseren ons dat er geen aparte aandacht is besteed aan de parken Zypendaal en Gulden Bodem. Daar vinden uiteraard dezelfde werkzaamheden plaats als in het Sonsbeekpark, zoals schoffelen en maaien. Wie weet doet een volgende safari wel deze parken aan.

Annelies Verheij-Reijnen

Omgeving Witte Watermolen

Het vervolg

Een half jaar geleden schetste Bart Lichtenberg de ideeën die de afgelopen jaren zijn gerezen over een nieuwe inrichting van het gevoelige terrein rond de Witte Watermolen. De molen stamt uit 1480 en is één van de belangrijkste objecten van het park Sonsbeek. De kansen op realisatie van die ideeën stegen ineens door de aanstaande vernieuwing van het riool in de Zypendaalseweg. De gemeenteraad koos op 31 januari jl. voor de Parkvariant van de herinrichting van de Zypendaalseweg. Daarmee koos de raad voor het alternatief waarbij de aanpassing van de omgeving van de Witte Watermolen in het grote werk 'gratis' kan worden meegenomen. Wij vroegen Nanja Oliemans, landschapsarchitect bij de Dienst Ruimtelijke Ordening, naar de vorderingen van het ontwerp. Zij meldt het volgende:

Het vernieuwen van de riolering bood de kans om de Zypendaalseweg opnieuw in te richten. De door de gemeenteraad gekozen herinrichting van deze weg zal het een en ander veranderen waaronder de omgeving van de Witte Watermolen en de oorspronkelijke molenschuur, nu Bezoekerscentrum Sonsbeek. Een deel van de huidige autorijbaan wordt heringericht als fiets- en voetpad waardoor het overige deel en het bestaande fietspad en voetpad overbodig zijn. Deze ruimte wordt teruggegeven aan de Grote Weide van park Sonsbeek en ingezaaid met gras. Een belangrijk gevolg hiervan is dat het Bezoekerscentrum verder van de weg af komt te liggen en weer net als vroeger samen met de Witte Watermolen een ensemble aan de Jansbeek is.

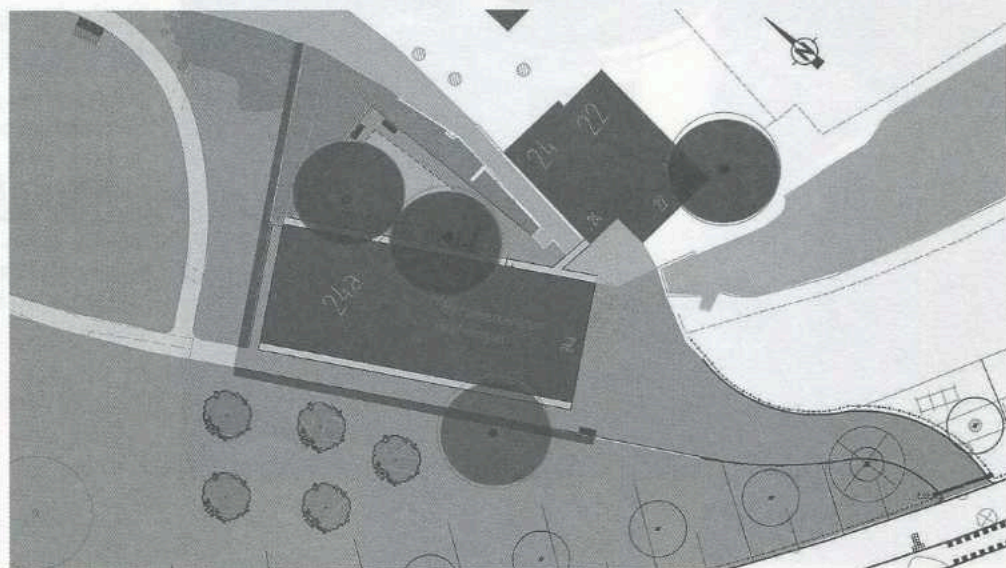
Bij de werkzaamheden rond de riool vernieuwing en de overlast voor Bezoekerscentrum en Witte Watermolen wordt van de nood een deugd gemaakt door ook de directe omgeving van het Bezoekerscentrum aan te pakken. De Gemeente Arnhem heeft hiervoor een schetsontwerp

gemaakt. Dit schetsontwerp is gepresenteerd aan de Schouwgroep voor de parken en in een verbeterde vorm aan de bewoners tijdens een informatieavond op 27 april jl.

De wensen vanuit het Bezoekerscentrum en de historie van het gebied van de Witte Watermolen zijn aandachtspunten geweest voor de herinrichting. De huidige kruidentuinen vergen te veel onderhoud waardoor het Bezoekerscentrum het wenselijk vond ze op te ruimen. In het verleden werd de ruimte tussen de Witte Watermolen en de molenschuur het huidige Bezoekerscentrum gebruikt als erf en rondom de gebouwen waren weilanden en fruitbomen.

Schetsontwerp

De visie voor het Bezoekerscentrum is bezoekers de indruk te geven dat ze een boerenerf betreden zonder hierbij de bedrijfsmatige aspecten van een boerderij in bedrijf te betrekken. In het schetsontwerp worden Bezoekerscentrum en Witte Watermolen begrensd door twee meidoornhagen. Zo ontstaat meer samenhang

tussen het ensemble en is er een duidelijke begrenzing tussen de boerderij en het omringende landschap. Aan de zuidwestzijde komen enkele Oudhollandse fruitbomen. De soortkeuze zal in overleg met het Bezoekerscentrum plaatsvinden ivm educatiemogelijkheden. Het gras onder de fruitbomen zal minder gemaaid worden wat het beeld van een boomgaard versterkt. Het voorterrein wordt opnieuw aangelegd en zal met een flauwe talud worden beklinderd. De keien die er nu liggen worden verplaatst naar het erf tussen het Bezoekerscentrum – de molenshuur – en de molen zodat het voorterrein makkelijker begaanbaar wordt. De ruimte tussen het Bezoekerscentrum en de Watermolen wordt sober ingericht. Deze ruimte

is te gebruiken voor activiteiten die door het Bezoekerscentrum worden georganiseerd. Het hek op het erf wordt verwijderd zodat geïnteresseerden worden uitgenodigd het waterrad te bekijken. De beplanting bestaat uit klimop en geeft het erf een groene omranding. Klimop is hier een goede keuze omdat het past bij de sfeer van boerderijen en nauwelijks onderhoud vergt. Kortom met het verruimen van het beekdal en een nieuwe inrichting wordt weer eer aan de historische gebouwen gedaan!

Nanja Oliemans

Oproep Theepit

De redactie wil in een volgend nummer aandacht besteden aan de historie van de het Sonsbeekpaviljoen, de Theepit, de Theeschenkerij, de tuinmanswoning en daarvoor het lusthuis van Nederburgh. We hebben al heel wat materiaal uit literatuur en archief. Materiaal van de familie Stijnman, de eerste exploitant van de Theeschenkerij. Plakboeken hebben we van de familie Tolmeijer die het Sonsbeekpaviljoen daarna exploiteerde. Over de jaren vlak na de oorlog, die optimistische wederopbouwtijd. We missen nog ervaringen van bezoekers van het Sonsbeekpaviljoen uit de periode 1950 tot ca 1975. Hebt u in die tijd in het Sonsbeekpaviljoen een schoolfeest gevierd, een bruiloft, een gedenkwaardige vergadering of receptie? Vertel ons iets van de sfeer uit die tijd. Stuur uw tekst of foto's naar de redactie. Het adres vindt u onder Colofon op de achterpagina.

Slachtoffers executie park Sonsbeek bekend

Na een onderzoek van ruim een jaar is het Jos Diender gelukt de identiteit te achterhalen van de vier mannen die betrokken waren bij de executie op woensdag 20 september 1944 aan de rand van park Sonsbeek.

Het betreft Hendrik van Mill uit Soest, Georg Deelman uit Bussum, Frans Duykers uit Beverwijk en Henk H. uit Ede. Op verzoek van de familie wordt de achternaam van Henk hier niet vermeld.

Bij de foto's:

Hendrik van Mill (1908-1944)

Georg Deelman (1919-1985)

Frans Duykers (1909-1944)

Henk H. (1918-1982)

De vier mannen waren in 1944 om verschillende redenen in de omgeving van Arnhem terechtgekomen. Op 20 september, vier dagen na het uitbreken van de Slag om Arnhem, komen de mannen elkaar tegen op de weg van Arnhem naar Ede en ze besluiten gezamenlijk verder te reizen. In de omgeving van Otterlo worden ze door een Duitse patrouille gevangen genomen, naar Arnhem afgevoerd en voorgeleid aan de Höhere SS-und Polizeiführer Hans Rauter. Het viertal wordt beschuldigd van hulpverlening aan de vijand en zonder vorm van proces ter dood veroordeeld.

In de verwarring voorafgaande aan de executie weten Henk H. en Georg Deelman te ontsnappen. Hendrik van Mill en Frans Duykers blijven dood achter. H. wordt opgevangen door de familie Schuurman, die in Sonsbeek in de tuinmanswoning aan de Tellegenlaan 7 woont. Een schoonzoon van de familie Schuurman, die marechaussee is, brengt H. nog diezelfde avond in veiligheid. Deelman raakt gewond en brengt een angstige nacht door in een schuilgat langs de Apeldoornseweg. De volgende ochtend wordt hij opgevangen, verzorgd en in veiligheid gebracht door de familie Lodewijk, die in één van de portierswoningen naast de hoofdingang van park woont. Beide mannen zijn in de jaren '80 overleden.

²³
Vrijdag 24 juni wordt, in aanwezigheid van nabestaanden van de vier mannen, het complete onderzoeksdossier overgedragen aan het Gelders Archief. Een kopie van het onderzoeksverslag is telefonisch op te vragen bij Jos Diender, 026-3514226 of via Info@studiodiender.demon.nl

Het succesverhaal van de buizerd

Onze meest succesvolle roofvogel is de buizerd. Je hoeft geen vogelaar te zijn om dat te bevestigen want aan het einde van de vorige eeuw zag je ze steeds meer vanuit de auto en tijdens fietstochten. Zittend op een weidepaal of zwevend op de thermiek, zo zie je ze dan vaak. Halverwege de vorige eeuw was dat wel anders toen door de pesticidengolf er veel sterfte was onder de roofvogels. Eind jaren zestig waren er nog minder dan 1000 broedparen van de buizerd in ons land, maar na het herstel vanaf de jaren zeventig zijn er tegenwoordig 8.000-10.000 broedparen. De opmars van de soort kreeg vooral gestalte in nieuwe gebieden die werden bevolkt zoals West-Nederland, het rivierengebied, de Flevopolders, Friesland, Groningen en de Waddeneilanden.

In 1998 werden er in de parken Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem bij een inventarisatie door de Vogelwerkgroep Arnhem en omstreken twee broedparen buizerds vastgesteld. De broedparen bevonden zich in de laatste twee parken maar het kan zijn dat de soort zich recent ook in Sonsbeek heeft gevestigd. De buizerds kunnen zeer verschillend zijn van kleur van zwartbruin tot nagenoeg spierwit, van gevlekt tot egaal bruin. De roep is een herkenbaar en klagend of miauwend pie-joew, maar let op, ook de (Vlaamse) gaai kan zo'n geluid maken! Het vrij grote nest wordt in een boom gemaakt in een bos, in een bomenrij of in een solitaire boom. De twee tot vier eieren worden begin april gelegd en wanneer de jongen groot worden vliegen ze in de tweede helft van juni uit.

Omnivoor

De buizerd is in zijn voedsel weinig kieskeurig: kleine zoogdieren (konijnen en veldmuizen), vogels, reptielen, amfibieën en vissen. Ook wordt er aas gegeten zoals slachtoffers in het verkeer en tijdens maaiwerkzaamheden. Buiten de broedtijd zie je buizerds ook wel als een kip door een weiland lopen op zoek naar regenwormen. Belangrijke prooi-soorten zijn veldmuis en konijn en wanneer die schaars zijn worden er weinig eieren gelegd, komen er weinig jongen groot. Veel paartjes gaan in een muizenarm jaar zelfs niet tot broeden over.

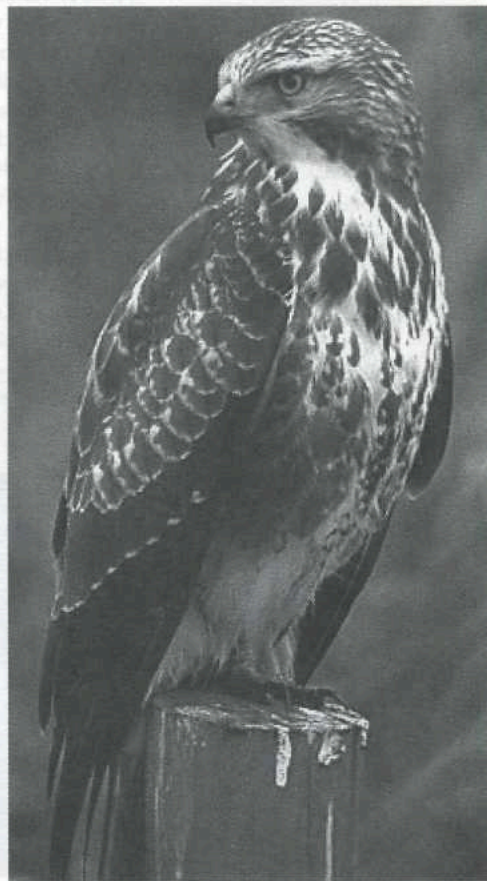
De stad in

De buizerd stond vroeger als schuw te boek maar tegenwoordig broedt hij steeds meer in de nabijheid van mensen. De broedgevallen in Gulden Bodem en Zypendaal zijn daar mooie voorbeelden van. Maar ook het broeden in Burgers Zoo, de parken Klarenbeek en Insula Dei, Meinerswijk, Stadsblokken en Koningspleij passen in dit rijtje. De tot dusver meest stadse buizerd in Arnhem broedde een aantal jaren geleden in Presikhaaf in de zogenaamde spoor-driehoek. In hun eerste jaar willen buizerds nog wel zwerfbewegingen maken maar voor het overige zijn ze in Nederland standvogel. In de

winter zijn er buizerds te gast uit landen ten oosten en noorden van Nederland en er vindt ook doortrek plaats. De meeste trek speelt zich in oktober af vooral midden op de dag wanneer er de meeste thermiek is. Deze trek kan gezien worden op plekken met thermiek zoals bos of heide en soms kunnen enkele honderden passeren op een dag.

Informatie over de Vogelwerkgroep vindt u op www.vogelwerkgroeparnhem.nl

Jan Schoppers

Sonsbeek scoort 83%

Ha, cijfers! Onlangs kwam de Stadsenquête 2004 van de Gemeente Arnhem uit. Men onderzocht onder meer wat de Arnhemmers vinden van de kwaliteit van de openbare ruimte in de stad. Onderdeel van het onderzoek was de belangstelling voor en waardering van Sonsbeek en de overige stadsparken. Keurig verdeeld over 24 onderscheiden stadswijken, gaven 2000 Arnhemmers hun reactie. Bijgaand vindt u een greep uit de resultaten.

94% Van de Arnhemmers bezocht vorig jaar één of meer van de 14 stadsparken. Sonsbeek is het populairste park. 83% Van de Arnhemmers is er in het afgelopen jaar geweest. Daarna komen Zypendaal met 50%, Moscowa met 38% en Presikhaaf met 38%. De andere onderzochte stadsparken scoren lager. De meeste parkbezoekers (88%) komen in meer dan één park, de helft is zelfs in vijf of meer parken geweest. Weinig verrassend is dat alle parken het meest bezocht worden door buurtbewoners. Alleen Sonsbeek trekt een groot publiek uit alle stadsdelen variërend van 70% van de inwoners van Elden tot 99% van de bewoners van de Burge-meesterswijk.

Wat zijn de belangrijkste redenen om de stadsparken te bezoeken? Men mocht maximaal 3 redenen opgeven. Wandelen, nabijheid en genieten van de natuur zijn voor alle stadsparken samen de meest genoemde motieven. Voor een bezoek aan park Sonsbeek was scoort 'wandelen' het hoogst: 36%. Daarna komen 'bezoek aan een evenement' (29%) en 'genieten van de natuur' (24%) als belangrijkste motief.

Laatst vroeg iemand hoeveel bezoekers Sonsbeek per jaar telt. En dan graag verdeeld naar Arnhemmers en anderen. De Stadsenquête vertelt niet hoe vaak Arnhemmers hun parken bezoeken. Misschien kan iemand dat eens uitzoeken. We weten dat koninginnedag de topdag is met 10.000 bezoekers. Zelf wandel ik 50 keer per jaar door Sonsbeek en dan pakken wij regelmatig Zypendaal of Gulden Bodem mee: 2 parken bezocht. Fietsend ga ik 15 keer per jaar door Sonsbeek naar de Apeldoornseweg, maar dat geldt niet als bezoek. Buurman van een paar huisnummers terug komt elke dag met de hond in Sonsbeek. Dat telt wel. Stel nu dat die bovenstaande 83% van de Arnhemmers gemiddeld 3 maal per jaar Sonsbeek bezoekt. En stel alle niet-Arnhemmers op 150.000. Ik houd het op 500.000 bezoekers per jaar. Exclusief de honden. Wie weet het beter?

Luuk Broer

Herstel ijskelder Sonsbeek

In het Arnhemse stadspark Sonsbeek bevinden zich de restanten van een circa 200 jaar oude ijskelder. Deze bijzondere kelder werd omstreeks 1810 gebouwd in opdracht van de toenmalige eigenaar van het Landgoed Sonsbeek, baron Theodorus de Smeth. De cultuurhistorische waarde van de ijskelder in park Sonsbeek is groot omdat het hier een kelder betreft met een bijzondere en unieke vorm. De Vereniging Vrienden van Sonsbeek wil de ijskelder weer in de oorspronkelijke staat herstellen en daar is veel geld voor nodig.

Niet alleen de Gemeente Arnhem, andere overheden en het Arnhemse bedrijfsleven zijn en worden benaderd voor een bijdrage, er wordt ook een beroep gedaan op het grote publiek. Middels een informatieve folder roept de vereniging de komende maanden iedereen op om 'een steentje bij te dragen' door één of meerdere stenen, die nodig zijn voor het herstel van de ijskelder, voor hun rekening te nemen. Een steen kost 5 euro. U kunt dit bedrag of een veelvoud hiervan overmaken op bankrekening 10.92.89.781 van Stichting Restauratie Ijskelder te Arnhem. Het Bezoekerscentrum Sonsbeek gaat de stand bijhouden met een financiële thermometer.

Colofon

Het Infobulletin is een uitgave van de Vrienden van Sonsbeek en van het Bezoekerscentrum Sonsbeek. Het bulletin verschijnt vier keer per jaar. Het wordt gratis toegestuurd aan de leden van de Vereniging Vrienden van Sonsbeek.
ISSN 1567-1054

Redactie:

Jos Diender
Annelies Verheij-Reijnen
Luuk Broer (eindredacteur)

Vormgeving:

Raymond Paulus
Druk:
Presikhaaf Grafische Diensten

Redactie-adres:

Bezoekerscentrum Sonsbeek
Zypendaalseweg 24a,
6814CL Arnhem
email: info@parksonsbeek.nl

Het herfstnummer van het Infobulletin verschijnt 21 september.

Uiterste datum inleveren kopij: 19 augustus 2005.

Reden retourzending:

postcode:

Naam:

Het correcte adres is:

6814 CL Arnhem.

Vrienden van Sonsbeek, Zypendaalseweg 24A, of deze strook in een enveloppe terug sturen naar: gegevens in te vullen en het blad 'retour afzender' geval zo vriendelijk zijn om hieronder de juiste Mogelijk is de adressering niet juist. Wilt u in dat

Retour afzender/adresswijziging

TPG Post

Port betaald

Presentatie onderzoek 'De Vergeten Executie' UITNODIGING

Op woensdag 20 september 1944 werden vier niet-Arnhemse burgers ter dood veroordeeld en aan de rand van park Sonsbeek terechtgesteld. In de verwarring voorafgaande aan de executie wisten twee mannen te ontsnappen en het park in te vluchten. Méér was er over deze dramatische gebeurtenis in park Sonsbeek niet bekend. *Wie waren deze mannen? Wat deden ze tijdens de beruchte Slag om Arnhem in Sonsbeek? Waar in het park zijn ze geëxecuteerd en vooral: waarom en door wie? En hoe is het met de twee aan de dood ontsnapte mannen afgelopen?*

Na een onderzoek van ruim een jaar is het Jos Diender van Bezoekerscentrum Sonsbeek gelukt de identiteit van de vier betrokken mannen te achterhalen en de gebeurtenissen te reconstrueren die hebben geleid tot de ter dood veroordeling en (bijna) executie van het viertal.

Op donderdagmiddag 23 juni zal Jos Diender verslag doen van zijn zoektocht naar het verhaal achter deze *vergeten executie*. Na de presentatie zal het complete dossier 'officieel' worden overgedragen aan de directeur van het Gelders Archief, de heer F.K. Buisman, en maken we een wandeling door park Sonsbeek langs de locaties die een rol hebben gespeeld bij de executie.

Ik nodig u hierbij van harte uit om bij de presentatie van het onderzoek naar 'De Vergeten Executie' aanwezig te zijn.

Datum: Donderdag 23 juni 2005

Plaats: Bezoekerscentrum Sonsbeek

Zypendaalseweg 24a, Arnhem

Aanvang presentatie: 14.00 uur

Bezoekerscentrum Sonsbeek ligt op vijf minuten lopen van het NS-station (uitgang Sonsbeekzijde).

Met vriendelijke groeten,

Jeroen Voskuilen
Dir. Bezoekerscentrum Sonsbeek
Zypendaalseweg 24
6814 CL Arnhem
026-4450660

